

Repetitivní sekvence v genomu člověka

Lidský genom se skládá z nerepetitivní neboli jedinečné DNA a z repetitivních DNA sekvencí. Repetitivní sekvence mají význam jak při genové expresi, tak například i při determinaci architektury chromozomů nebo buněčného jádérka. ^[1]

Rozdělení

Pokud jsou repetitivní sekvence v řadě za sebou v blocích, periodicky se opakujících sekvencí, tak se jedná o **tandemové** repetitivní sekvence. Naopak tomu **rozptýlené** sekvence jsou v genomu náhodně rozptýlené.

Tandemově opakované

VNTR (Variable number of tandem repeats) – Polymorfismus detekovatelný Southernovou metodou, specifickou sondou nebo PCR. Jednotlivé kopie následují jedna za druhou na určitém místě v genomu. Jsou variabilní v počtu opakování jednotek na příslušném lokusu mezi různými chromozómy.

- Dělí se do podskupin podle délky repetitivní sekvence:
  1. **makrosatelitní**
    - zejména v okolí centromer
    - detekovatelné cytogeneticky jako bloky heterochromatinu (zejména chromozomy 1, 9, 16 a Y)
  2. **minisatelitní**
    - opakující se jednotka 5–30 pb
    - podkladem řady polymorfismů
  3. **mikrosatelitní**
    - také podkladem řady polymorfismů DNA (využití pro nepřímou diagnostiku, identifikaci osob)
    - existují i polymorfní úseky tvořené jedním nukleotidem (zejména (A)_n)
  4. **telomerické repetic**
    - několik kb dlouhé bloky (TTAGGG)_n
    - zkracovány během dělení, udržovány telomerázou v některých buňkách (zárodečné, kmenové, některé nádorové).

Rozptýlené

Rozptýlené repetic vznikají nejčastěji procesem **transpozice, "skákání" sekvence DNA na jiné místo genomu**. Většina z těchto sekvencí má schopnost se pohybovat v rámci DNA. Sekvence jsou pak nazývány transpozony.

1. **Retrotranspozony** - jejich typickou vlastností je schopnost se „kopírovat“. Tento děj je zahájen transkripcí DNA do RNA a vložením úseku pomocí reverzní transkriptázy zpět do původního řetězce. Typ sekvence **LINE** - *long interspersed nuclear elements* (5 – 7 kb) je autonomní. Kóduje tedy proteiny nezbytné pro retrotranspozici. Druhým typem sekvence jsou **SINE** - *short interspersed nuclear elements*. Jsou mnohem kratší (100-400 bp). Bývají přidruženy k sekvencím LINE, které umožňuje jejich mobilitu
2. **DNA transpozony** - v tomto případě je sekvence „vystřižena“ a přemístěna na jiný úsek genomu.

Z bezprostředního pohledu nemají transpozony žádnou důležitou funkci v buňce - hovoří se o odpadní DNA (*junk DNA*); nebo o sobecké DNA, neboť se transpozony propagují na úkor buněčných energetických zdrojů. Z širšího úhlu pohledu může být mobilita retrotranspozonů důležitá pro plasticitu genomu.

Význam

Přispívají k **plasticitě genomu**, což je chápáno jako důležitý **evoluční přínos**. Mohou být ale zdrojem **nehomologních rekombinací** vedoucích k delecím, inversím apod. Na úrovni jedince mohou také být zdrojem škodlivých **mutací**. Amplifikací intragenové repetitivní sekvence (většinou trinukleotidové) může vzniknout skupina lidských dědičných chorob.

Syndromy způsobené expanzí trinukleotidových repetit

 Podrobnější informace naleznete na stránce Dynamické mutace.

Syndromy způsobené expanzí trinukleotidových repetit jsou způsobeny nestabilními/dynamickými mutacemi. Zděděné změny v počtu repetit tří nukleotidů (*CAG, CTG, CGC, GAA*) uvnitř nebo mimo příslušného genu. Do určitého počtu opakování trinukleotidů se onemocnění neprojeví, hovoříme o tzv. **premutaci**. V průběhu meiotického dělení se počty repetit mohou zvýšit až k **plné mutaci**. Plná mutace je následně předána potomku v další generaci, který bude postižen.

Příklady syndromů

- **Huntingtonova chorea**
  - 5' konec genu – repetice *CAG*
  - normálně 10–34 opakování
  - postižení mají 42–100 kopií
- **Myotonická dystrofie**
  - za 3' koncem genu repetice tripletu *CTG*
  - postižení mají 50 repetit a více
- **Friedreichova ataxie**
  - *GAA* opakování v intronu genu
- **Syndrom fragilního X (fraX)**
  - Amplifikace tripletů *CCG* v genu *FMR1* v regionu *FRAXA* (fragilní místo), který se nachází na dlouhých raménkách chromozomu X.
  - Do 50 repetit – normální alela
  - 50–200 repetit – premutace, zpravidla bez fenotypového projevu
  - 200–230 repetit – plná mutace

Pro syndrom fragilního X je typický protáhlý obličej, velké uši, prominence brady.

Odkazy

Související články

- Huntingtonova choroba
- Syndrom fragilního X

Použitá literatura

- KOČÁREK, Eduard, Martin PÁNEK a Drahůše NOVOTNÁ. *Klinická cytogenetika I : úvod do klinické cytogenetiky, vyšetřovací metody v klinické cytogenetice*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2006. 120 s. ISBN 80-246-1069-8.
- GOETZ, Petr. *Vybrané kapitoly z lékařské biologie I*. 1. vydání. Jinočany : H & H, 1994. 176 s. ISBN 80-85787-56-3.
- GOETZ, Petr, et al. *Vybrané kapitoly z lékařské biologie II*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2002. 139 s. ISBN 80-246-0320-9.
- MOYZIS, R K, K L ALBRIGHT a M F BARTHOLDI, et al. Human chromosome-specific repetitive DNA sequences: novel markers for genetic analysis. *Chromosoma* [online]. 1987, vol. 95, no. 6, s. 375-86, dostupné také z <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3677921>>. ISSN 0009-5915.

Reference

1. MOYZIS, R K, K L ALBRIGHT a M F BARTHOLDI, et al. Human chromosome-specific repetitive DNA sequences: novel markers for genetic analysis. *Chromosoma* [online]. 1987, vol. 95, no. 6, s. 375-86, dostupné také z <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3677921>>. ISSN 0009-5915.